

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Караман Олени Леонідівни на дисертаційну роботу
**Олійник Владислави Олександрівни «Соціально-педагогічна
профілактика жорстокої поведінки учнів основної школи
засобами анімаційної діяльності»,**

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка

У сучасному українському суспільстві наявна тенденція до зміни культурних та поведінкових норм. Це проявляється у збільшенні кількості учнів з яскраво вираженою жорстокою поведінкою. Поширення проявів жорстокості серед учнів основної школи негативно впливає на особистість підлітка та призводить до зниження його продуктивного потенціалу, звуження можливостей повноцінного спілкування, деформування розвитку особистості учня, і як наслідок – він має не лише особисті проблеми, але й не здатен успішно соціально адаптуватися до умов і вимог середовища загальноосвітнього навчального закладу. Соціально-педагогічній профілактиці зазначеної проблеми сприяє розробка й впровадження у навчально-виховний процес школи системи соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи засобами анімаційної діяльності.

У контексті теми дослідження автором конкретно сформульовано суперечності, на вирішення яких воно спрямовано, правильно вибудовано науковий апарат дисертації. Повно і чітко представлено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження. Дисертація має яскраво виражені наукову новизну, теоретичне і практичне значення.

Так, під час теоретичного обґрунтування проблеми соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи засобами анімаційної діяльності у *першому розділі* дослідження автор визначає стан розробленості проблеми дослідження; узагальнює визначення провідних дефініцій, розкриває суть, особливості, сучасні форми й причини формування жорстокої поведінки учнів основної школи, з'ясовує особливості її соціально-педагогічної профілактики з використанням потенціалу засобів анімаційної діяльності. Це й стало необхідним і достатнім **теоретичним підґрунтям** для

виконання мети дослідження – розробки й експериментального впровадження системи соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи засобами анімаційної діяльності.

Передусім, на основі міждисциплінарного аналізу наукової літератури В. О. Олійник обґрунтовує і дає визначення базової категорії дослідження – „жорстока поведінка учнів основної школи”, майстерно виводячи його з ланцюжку поняттєвірних дефініцій – „жорстокість” і „жорстока поведінка”, а також ґрунтуючись на визначених характеристиках періоду початку в основній школі.

Жорстокість автор визначає як багатоаспектний соціально-психологічний феномен, який за своєю суттю може виступати морально-психологічною рисою характеру (вродженою або набутою), формою поведінки (рефлексною або усвідомленою), способом самовираження (прагненням до визнання, завойовуванням лідерської позиції), що характеризується відсутністю або низьким рівнем співчуття, гуманізму та толерантності щодо іншої живої істоти, а також порушенням прийнятих у суспільстві соціальних норм і цінностей; *жорстокою* визначено *поведінку*, яка, маючи негативний, руйнівний, аморальний, протиправний характер, спрямована на іншу живу істоту і перешкоджає нормальним взаєминам людей у соціумі; *період навчання в основній школі* схарактеризовано як критичний етап у житті учня який характеризується різкими змінами на біологічному, фізіологічному, психічному та психологічному рівнях; і, нарешті, *жорстоку поведінку учнів основної школи* визначено як сукупність їхніх деструктивних дій і вчинків емоційно-негативного забарвлення з прагненням завдати дискомфорт будь-якого характеру (психологічний, фізичний, економічний тощо) іншій живій істоті.

Автор стверджує, що *особливостями учнів основної школи, які детермінують прояви жорстокої поведінки* є: несформованість стійких механізмів соціально схвалюваної поведінки через прагнення до самостійності, незалежності, самовираження; негативізм, замкнутість, агресивність через комплекси щодо власної зовнішності, іміджу, групової або

соціальної приналежності; неусвідомлення негативних наслідків жорстокої поведінки через недостатність життєвого досвіду; „стадний” інстинкт жорстокості („роблю, як усі” або „не хочу бути білою вороною”) через високий рівень залежності від інших; посилена збудливість, емоційна нестійкість, підвищена грубість та імпульсивність через прискорений фізіологічний і статевий розвиток.

Досліджуючи *чинники*, що зумовлюють формування жорстокої поведінки учнів основної школи, автором виділено такі: біологічні (вроджені нервові, фізичні розлади); психофізіологічні (наявність психопатології або акцентуації, які виражаються в нервово-психічних захворюваннях; непривабливий зовнішній вигляд); соціально-економічні (інфляція, соціальне напруження, нестабільність); морально-етичні (низький моральний рівень суспільства, девальвація духовних цінностей, байдуже ставлення соціуму до різних проявів девіантної поведінки); соціально-педагогічні (дефекти шкільного, сімейного або громадського виховання, навчальна дезадаптація, жорстоке або байдуже ставлення до учня); організаційно-педагогічні (недостатня увага адміністрації школи до проблеми жорстокості й насильства в навчально-виховному середовищі, низький рівень довіри та поваги між педагогами й учнями, домінування суто освітніх цілей над проблемами особистісного розвитку дітей тощо).

Проведений аналіз наукових джерел дозволив В. О. Олійник виділити *сучасні форми прояву жорстокої поведінки*: мобінг (характеризується порушенням цілісності учнівського колективу, розвитком негативного емоційного клімату, викликаним будь-якою відмінністю однією (або кількох) особистістю від загальної маси учнів); хейзинг (вид знущання, жорстокого поводження або приниження учня, найчастіше новачка в колективі, з метою його ініціації в певну групу однолітків шляхом виконання ним принизливих завдань); булінг (тип деструктивної конфліктної взаємодії в учнівській групі, у ході якої кривдником стосовно жертви, нездатної себе захистити або відмінної від інших за зовнішністю, іміджем, успішністю тощо, здійснюються систематичні, тривалі, повторювані жорстокі дії); кібербулінг

(навмисні агресивні дії індивіда або групи систематичного характеру за допомогою використання електронних форм взаємодії, спрямовані проти жертви, нездатної себе захистити); тролінг (вид жорстокого приниження, що передбачає розміщення на веб-сайтах, у соціальних мережах публічної негативної, принизливої, неправдивої інформації); остракізм (відчуження через виключення особистості з реальних або віртуальних спільнот, що призводить до соціальної ізоляції учнів) тощо.

Визначаючи сутність і особливості соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи засобами анімаційної діяльності, автором розкрито *соціально-педагогічну профілактику* як сукупність педагогічних форм, методів та засобів, спрямованих на попередження, нейтралізацію або послаблення негативної дії різних факторів (соціальних, психологічних, економічних тощо), що викликають або каталізують будь-які негативні явища й відхилення у поведінці людини, а *засобами анімаційної діяльності* визначено систему „інструментів” активного добровільного включення учнів у процес творчої роботи в навчальний і позанавчальний час з метою забезпечення контрольованих, соціально комфортних, позитивно забарвлених умов життєдіяльності, способів комунікації з іншими. Інтергративне поняття „*соціально-педагогічна профілактика жорстокої поведінки учнів основної школи засобами анімаційної діяльності*” розкрито автором як спеціально організована в загальноосвітньому навчальному закладі діяльність усіх суб’єктів соціального середовища з виявлення й попередження проявів жорстокої поведінки учнів основної школи через упровадження засобів анімаційної діяльності (шкільна медіація, арт-терапія, форум-театр, кінотерапія, гуртки, екскурсії, ігротерапія, самоврядування тощо), спрямованих на подолання їхніх негативних емоцій, покращення психоемоційного стану, формування соціально значущих якостей (толерантності, емпатії, гуманізму тощо) і налагодження їхньої безконфліктної взаємодії з іншими людьми. Серед *особливостей* використання засобів анімаційної діяльності в соціально-педагогічній профілактиці жорстокої поведінки учнів основної школи В. О. Олійник виокремлює: орієнтацію на

самостійний і вільний вибір учнями форми діяльності; урахування інтересів і захоплення учнів; невимушений, нерегламентований і творчий характер діяльності; забезпечення активізації вольових ресурсів, прагнень і життєвих ідеалів учнів, які сприяють попередженню негативізму та жорстокості.

На підставі аналізу досвіду соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи було констатовано недостатнє використання потенціалу засобів анімаційної діяльності, закладених в її особливостях; зроблено висновок про необхідність створення або вдосконалення процесу соціально-педагогічної профілактики в умовах навчальної та позанавчальної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів; цілеспрямованого залучення суб'єктів зовнішнього та внутрішнього профілактичного впливу, а отже – розробки і реалізації системи соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи засобами анімаційної діяльності.

Науково-теоретичне обґрунтування, розробка та характеристика компонентів *системи соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи засобами анімаційної діяльності*, представлення її у вигляді моделі як єдності функціонально-цільового, суб'єкт-об'єктного, концептуального, змістово-процесуального, діагностико-результативного блоків визначило **наукову новизну** дисертаційної роботи В.О.Олійник.

Так, функціонально-цільовий блок містить мету, завдання, функції соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи засобами анімаційної діяльності. У свою чергу, суб'єкт-об'єктний блок визначає суб'єктів і об'єктів соціально-педагогічної профілактики. Концептуальний блок представляє єдність нормативно-правової бази та принципів соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи засобами анімаційної діяльності. Змістово-процесуальний блок є сукупністю напрямів, форм, методів і засобів соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи засобами анімаційної діяльності. І, нарешті, діагностико-результативний блок

забезпечує визначення ефективності впровадження розробленої системи через оцінювання отриманих результатів на основі критеріїв і показників.

Підґрунтям для визначення критеріїв і показників високого, середнього та низького рівнів прояву жорстокої поведінки учнів основної школи стала її компонентна структура. Як критерії авторкою визначено ціннісно-мотиваційний (показниками якого є рівень усвідомлення і засвоєння загальнолюдських соціальних цінностей: гуманізм, щирість, милосердя; прагнення до позитивної взаємодії у соціальному середовищі); когнітивний (повнота, системність знань стосовно суті, негативного характеру та наслідків жорстокої поведінки; обізнаність з конструктивних, ненасильницьких шляхів та способів вирішення конфліктних ситуацій); якостей особистості (сформованості соціально-значущих якостей учнів основної школи, необхідних для позитивної взаємодії у соціумі: доброта, толерантність, гуманізм, емпатія тощо); діялісно-поведінковий (сформованість умінь та навичок толерантної, безконфліктної поведінки, свідоме їх застосування; участь у соціально значущих видах анімаційної діяльності, ініціативність у виконанні суспільних доручень).

Практичне значення дослідження В. О. Олійник полягає в упровадженні системи соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи засобами анімаційної діяльності в умовах загальноосвітніх навчальних закладів та позитивних результатах, що проявилися у зниженні рівня проявів жорстокої поведінки учнями основної школи за всіма критеріями і показниками, визначеними дисертанткою.

Вагоме, на наш погляд, значення для соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи мають також розроблені й упровадженні форми, методи і заходи з використанням засобів анімаційної діяльності з педагогічним колективом школи (педагогічні тренінги, всеобучі, майстер-класи, творчі вечори тощо), з сім'ями (батьківські конференції, відео-лекторії, батьківські ринги, батьківські вечори), з представниками установ охорони здоров'я, внутрішніх справ, соціального захисту, громадських організацій, закладів культури і дозвілля

тощо (круглі столи, інтерактивні лекції, тематичні консультації, конференції тощо); з учнями основної школи (кінотерапія, форум-театр, ігрові та спортивні методики, екскурсії, свята тощо).

Практичну значущість роботи В. О. Олійник підтверджено й довідками про впровадження результатів дослідження у 5 загальноосвітніх навчальних закладах м. Харкова та Харківської області; а також 24 публікаціями в провідних фахових виданнях України та в зарубіжних виданнях.

Окреме значення мають додатки до дисертації, що містять методичний інструментарій та розробки, готові до використання у ЗНЗ.

Оформлення дисертаційної роботи і автореферату загалом відповідає вимогам МОН України, при цьому автореферат стисло передає зміст дисертації і не містить наукових висновків, які відсутні в дисертації.

Визнаючи актуальність, наукову новизну, теоретичне і практичне значення дисертаційної роботи В. О. Олійник, усе ж таки вважаємо за потрібне вказати на деякі дискусійні моменти та висловити зауваження:

1. На наше переконання, автор занадто заглибився у розгляд і характеристику факторів формування та розвитку жорстокої поведінки учнів основної школи, які доречно було б подати у вигляді таблиці або схеми для кращого їх сприяння й осмислення.

2. З метою обґрунтування потенціалу використання засобів анімаційної діяльності у соціально-педагогічній профілактиці жорстокої поведінки учнів основної школи автором дуже широко розглянуто поняття дозвілля, яке, на нашу думку, не є тотожним до анімації і не потребує такого детального висвітлення.

3. На нашу думку, робота значно збагатилася б за умови більш ґрунтовного розгляду зарубіжного досвіду використання засобів анімаційної діяльності у процесі соціально-педагогічної профілактики негативних явищ.

4. Автором детально обґрунтовано необхідність залучення суб'єктів зовнішнього впливу до соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи, але опис їх взаємодії під час експерименту представлено поверхнево.

Загальний висновок. Висловлені зауваження носять дискусійний характер, не знижують позитивної оцінки рецензованої роботи, яка є самостійним і завершеним науковим дослідженням. Загалом В. О. Олійник отримано нові теоретичні й експериментальні результати, що в сукупності є значущим для теорії і практики соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки учнів основної школи засобами анімаційної діяльності.

Усе зазначене вище дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота „Соціально-педагогічна профілактика жорстокої поведінки учнів основної школи засобами анімаційної діяльності” є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає пп. 9, 11, 12, 13, 14 „Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р.), а її авторка – Олійник Владислава Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
директор навчально-наукового
інституту педагогіки і психології
ДЗ „Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка”

О. Л. Караман

Підпис *О. Л. Караман*
Засвідчую
начальник відділу кадрів *В. С. Бурякова*
ДЗ "Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка"

